

SPOŁECZNO-PRAWNE ASPEKTY ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA PRZEZ CUDZOZIEMCÓW W POLSCE

Wstęp. Prawo do zawarcia związku małżeńskiego bez wątpienia należy uznać za jedno z najbardziej podstawowych praw naturalnych przysługujących człowiekowi. Akt zawarcia małżeństwa i założenia rodziny jest jedną z najistotniejszych decyzji podejmowanych przez człowieka. W państwie demokratycznym niemożliwe jest podejmowanie przez władze państwowe działań władczych wobec jednostki w sferze zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Nie może zatem organ władzy publicznej podejmować decyzji o tym, kto z kim, kiedy i w jakich okolicznościach wejdzie w związek małżeński, ani czy w ogóle zdecyduje się na taki krok. Swoboda decyzji obejmuje zatem wszystkie elementy istotne aktu zawarcia małżeństwa. Nie znaczy to jednak, że władza publiczna nie odgrywa żadnej roli w tej sferze życia człowieka. Zważyć należy, iż występowanie określonego rodzaju praktyk rzutować może negatywnie na interes ogólnospołeczny. Akt zawarcia małżeństwa równoznaczny jest bowiem z założeniem rodziny, a w rodzinie rodzą się i wychowują dzieci – obywatele, którzy po osiągnięciu dojrzałości przejmują odpowiedzialność za losy państwa. Wobec tego praktyka realizacji prawa do zawarcia małżeństwa leżała zawsze w sferze zainteresowania władz publicznych. Tak było w przeszłości i tak jest współcześnie. Zagadnienie to nabiera szczególnego znaczenia gdy nasilają się ruchy migracyjne np. na skutek bestialskiej wojny wywołanej przez Rosję Putina, a co za tym idzie pojawiają się nowe wezwania i problemy. Celem referatu jest przedstawienie stanu prawnego, obowiązujących rozwiązań, możliwości i perspektyw zawarcia małżeństwa przez cudzoziemców w Polsce.

Rozwinięcie. Na wstępie należy zwrócić uwagę, że w aspekcie zawierania małżeństw przez cudzoziemców w Polsce znajduje zastosowanie w pełnym wymiarze zakaz dyskryminacji. Osoby zawierające związek małżeński mają prawo do jednakowego traktowania, bez względu na ich rasę, religię, język, pochodzenie narodowe czy obywatelstwo. Prawo to jest gwarantowane aktami prawa międzynarodowego¹³ (w szczególności art. 23 ust. 4 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz art. 16 ust. 1 Powszechnej Deklaracji Praw

¹³Prawo prywatne międzynarodowe zawiera normy kolizyjne wskazujące prawo właściwe dla międzynarodowych (transgranicznych) stosunków z zakresu prawa prywatnego, w szczególności z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i prawa pracy. Takie stosunki charakteryzuje występowanie elementu zagranicznego (obcego).

Człowieka). Zasadę niedyskryminacji – niezależnie od postanowień Konstytucji RP (art. 32 i art. 33) – formułuje również art. 23 Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Jak podkreślił Trybunał Konstytucyjny w sprawie K 1/91: „[...] w państwie demokratycznym konstytucyjne przepisy dotyczące praw obywatelskich, z wyjątkiem praw o czysto publicznym charakterze, jak np. prawa wyborcze, dotyczą również cudzoziemców”¹⁴.

Z zasadą niedyskryminacji cudzoziemców ścisły związek wykazuje zasada uniwersalności. Zgodnie z art. 37 ust. 1 Konstytucji RP każdy, kto znajduje się pod władzą Rzeczypospolitej Polskiej, korzysta z wolności i praw zapewnionych w Konstytucji RP, zaś wyjątki od tej zasady, odnoszące się do cudzoziemców, określa ustawa. Z regulacji konstytucyjnej wynika, że jakiegokolwiek odstępstwo od zasady wykonywania przez cudzoziemców praw i wolności w porównaniu do obywateli Rzeczypospolitej Polskiej musi mieć rangę ustawową. Nie można też tych wyjątków interpretować rozszerzająco.

Przepisy Konstytucji RP stanowią podstawę określenia sposobu realizacji przez cudzoziemców prawa do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Wiąże się z nią ściśle problem udzielenia cudzoziemcowi zezwolenia na zamieszkanie na terytorium państwa, z którego pochodzi jego małżonek. Ze względu na konieczność zapewnienia bezpieczeństwa lub porządku publicznego, zdrowia lub moralności publicznej władze państwowe władne są odmówić cudzoziemcowi zezwolenia na zamieszkanie na terytorium tego państwa razem z jego małżonkiem albo cofnąć udzielone zezwolenie. Podobnie rzecz się ma w przypadku uznania, że małżeństwo zostało zawarte w celu uzyskania zezwolenia na zamieszkanie lub osiedlenie się (*marriages of convenience*). Korelację prawa do zamieszkania na terytorium państwa, z którego pochodzi małżonek, potwierdził Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawie *Abdulaziz, Cabales i Balkandali przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*¹⁵. W wyroku tym trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z tego powodu, że małżonkowi obywatelki brytyjskiej władze Zjednoczonego Królestwa odmówiły zezwolenia na pobyt stały¹⁶.

W świetle polskiego prawa udziela się cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt czasowy lub stały na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Zezwolenia na pobyt czasowy dla członka rodziny obywatela Rzeczypospolitej Polskiej udziela się cudzoziemcowi, gdy pozostaje w uznawanym przez prawo Rzeczypospolitej Polskiej

¹⁴Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1991 r., K 1/91, OTK 1991, nr 1, poz. 4.

¹⁵ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 28 maja 1985 r. w sprawie *Abdulaziz, Cabales i Balkandali przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 9815/82, ECLI:CE:ECHR:1986:0708JUD000981582.

¹⁶Por. A.M. Nowicki, *Kamienie milowe. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 1997, s. 243.

związku małżeńskim z obywatelem Rzeczypospolitej Polskiej¹⁷. Jednakże cudzoziemcowi odmawia się udzielenia zezwolenia na pobyt czasowy, gdy związek małżeński został zawarty w celu obejścia przepisów określających zasady i warunki wjazdu cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, ich przejazdu przez to terytorium, pobytu na nim i wyjazdu z niego¹⁸.

Z kolei zezwolenia na pobyt stały udziela się cudzoziemcowi na czas nieoznaczony, jeżeli pozostaje on w uznawanym przez prawo Rzeczypospolitej Polskiej związku małżeńskim z obywatelem polskim i pozostawał w tym związku małżeńskim przez co najmniej trzy lata przed dniem, w którym złożył wniosek o udzielenie mu zezwolenia na pobyt stały, i bezpośrednio przed złożeniem tego wniosku przebywał nieprzerwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez okres nie krótszy niż dwa lata na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy udzielonego wskutek pozostawania w związku małżeńskim z tym obywatelem polskim (względnie w związku z innymi okolicznościami, tj. uzyskaniem statusu uchodźcy, ochrony uzupełniającej lub zgody na pobyt ze względów humanitarnych)¹⁹. Jednakże odmawia się (obligatoryjnie) cudzoziemcowi udzielenia zezwolenia na pobyt stały, jeżeli podstawą ubiegania się o zezwolenie jest zawarcie przez niego związku małżeńskiego z obywatelem polskim, a związek małżeński został zawarty lub istnieje w celu obejścia przepisów określających zasady i warunki wjazdu cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, ich przejazdu przez to terytorium, pobytu na nim i wyjazdu z niego²⁰.

Zawarte małżeństwo daje cudzoziemcowi możliwość uzyskania obywatelstwa polskiego w trybie uproszczonym. Uzyskując zaś status obywatela Rzeczypospolitej Polskiej staje się obywatelem Unii Europejskiej (o ile wcześniej nim nie był), uzyskując w ten sposób tytuł prawny do wjazdu i pobytu na terytorium innych państw członkowskich.

Kluczowym problemem w przypadku zawarcia małżeństwa przez nupturientów, z których przynajmniej jedno jest cudzoziemcem, jest odpowiedź na pytanie, prawo jakiego państwa powinno mieć zastosowanie do określenia możliwości i sposobu zawarcia małżeństwa. W pierwszej kolejności zważyć należy na postanowienia umów międzynarodowych – jeśli takie zostały zawarte. Normą jest rozwiązanie, zgodnie z którym stosuje się prawo ojczyste nupturienta. Jest to konsekwencja ogólniejszej zasady, zgodnie z którą status personalny cudzoziemca określa jego prawo ojczyste.

¹⁷ Art. 158 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (tekst jednolity: Dz.U. z 2021 r. poz. 2354 z późn. zm.), dalej: u.c.

¹⁸ Art. 165 ust. 1 u.c.

¹⁹ Art. 195 ust. 1 pkt 4 u.c.

²⁰ Art. 197 ust. 1 pkt 6 u.c.

W przypadku braku umowy międzynarodowej określającej prawo państwa właściwe dla zawarcia związku małżeńskiego²¹, stosuje się przepisy ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe²². W świetle art. 48 u.p.p.m. o możliwości zawarcia małżeństwa rozstrzyga w stosunku do każdej ze stron jej prawo ojczyście z chwili zawarcia małżeństwa. Jeżeli jednak prawo państwa właściwe dla nupturienta będącego cudzoziemcem odsyła do prawa polskiego, wówczas – zgodnie z dyspozycją art. 5 u.p.p.m. – stosuje się przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Co do zasady konieczność zastosowania norm prawa ojczyścigo właściwego wobec nupturienta wymaga uwzględnienia wyłącznie okoliczności zachodzących po jego stronie. Niemniej podzielić należy uznać, że – w związku z koniecznością złożenia oświadczenia o braku przeszkód małżeńskich – cudzoziemiec musi spełnić również wymogi odnośnie do braku przeszkód zgodnie z przepisami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Zasady określonej w art. 48 u.p.p.m. nie stosuje się do cudzoziemców będących uchodźcami²³, co staje szczególnie istotne w obecnej sytuacji geopolitycznej – zbrodniczej napaści Rosji na Ukrainę i związanej z tym przymusowej migracji. Zgodnie z art. 12 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 1951 r.²⁴ status osobowy uchodźcy (w rozumieniu tejże Konwencji) jest regulowany przez prawo państwa jego zamieszkania, a jeżeli nie ma on miejsca zamieszkania – przez prawo państwa pobytu. Natomiast w świetle art. 3 u.p.p.m. wobec osoby, która uzyskała ochronę w innym państwie niż państwo ojczyście²⁵ w związku z faktem, że jej więzy z państwem ojczyścym uległy trwałemu zerwaniu z powodu naruszania w tym państwie podstawowych praw człowieka (np. na skutek wojny), stosuje się prawo państwa, w którym znajduje się jej miejsce zamieszkania, a w razie braku miejsca zamieszkania, stosuje się prawo państwa, w którym znajduje się miejsce jej zwykłego pobytu. Jeżeli zatem nupturientem jest cudzoziemiec uzyskujący ochronę i posiadający miejsce

²¹Rozwiązania takie przewidziane są w treści zawieranych między państwami umów o pomocy prawnej.

²²Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (tekst jednolity: Dz. U. z 2015 r. poz. 1792), dalej: u.p.p.m.

²³ Por. M. Domański, *Zawieranie małżeństw przez uchodźców*, „Państwo i Prawo” 2009, z. 3, s. 74-75. Jak wskazuje Mieczysław Zdanowicz, uchodźcą jest osoba, która „przebywa poza granicami państwa swojego obywatelstwa i nie korzysta z ochrony tego państwa oraz jest prześladowana lub żywi uzasadnione obawy przed prześladowaniem”. Taż, *Formy ochrony cudzoziemców w Polsce*, w: *Status prawny cudzoziemca w Polsce*, red. M. Zdanowicz, Temida 2, Białystok 2007, s. 221.

²⁴Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515) uzupełniona Protokołem dotyczącym statusu uchodźców, sporządzonym w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 119 poz. 517). Protokół zapewnia bieżące stosowanie konwencji, otwierając ramy czasowe (sama konwencja bowiem nie ma już zastosowania, odnosi się ona jedynie do osób, które stały się uchodźcami w wyniku sytuacji zaistniałych do końca 1950 r.).

²⁵ Przepis ten odnosi się do osób legitymujących się w państwie zapewniającym im ochronę innym statusem ochronnym niż wynikający z Konwencji genewskiej. Ochrona tego typu może wynikać np. z rozwiązań przewidzianych w prawie wewnętrznym państw, natomiast zakres jej stosowania może mieć swoje źródło w zwyczajowym prawie międzynarodowym (np. azyl terytorialny, ochrona tymczasowa itp.).

zamieszkania (względnie miejsce pobytu) na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, znajdują w takim przypadku zastosowanie przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Regułę określoną w art. 3 u.p.p.m. stosuje się również do bezpaństwowców. Jeżeli ustawa przewiduje właściwość prawa ojczystego, a obywatelstwa danej osoby ustalić nie można, osoba ta nie ma obywatelstwa żadnego państwa albo nie można ustalić treści prawa ojczystego, stosuje się prawo państwa, w którym znajduje się jej miejsce zamieszkania, a w razie braku miejsca zamieszkania stosuje się prawo państwa, w którym znajduje się miejsce jej zwykłego pobytu.

Zgodnie natomiast z art. 49 ust. 1 u.p.p.m. forma zawarcia małżeństwa podlega prawu państwa, w którym jest ono zawierane (zasada właściwości *legis loci celebrationis*). Przy zawieraniu małżeństwa w Polsce obowiązuje zatem forma przewidziana przepisami polskiego prawa. Szczegółowy tryb postępowania w sytuacji, w której jedno z nupturientów jest cudzoziemcem, określają przepisy ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego. Zgodnie z art. 79 u.p.a.s.c. cudzoziemiec zamierzający zawrzeć małżeństwo składa: 1) zapewnienie, że nie wie o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa; 2) odpis aktu urodzenia, a jeżeli pozostawał uprzednio w związku małżeńskim – odpis aktu małżeństwa z adnotacją o jego ustaniu, unieważnieniu albo stwierdzeniu jego nieistnienia, albo odpis aktu małżeństwa z dokumentem potwierdzającym jego ustanie lub unieważnienie albo dokumentem potwierdzającym stwierdzenie nieistnienia małżeństwa, jeżeli na podstawie pozostałych składanych dokumentów nie można ustalić danych niezbędnych do sporządzenia aktu małżeństwa; 3) dokument stwierdzający, że zgodnie z właściwym prawem może zawrzeć małżeństwo, chyba że na podstawie przepisów ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe jego możliwość zawarcia małżeństwa jest oceniana na podstawie prawa polskiego. Jeżeli otrzymanie powyższego dokumentu napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody, sąd w postępowaniu nieprocesowym na wniosek cudzoziemca może go zwolnić od złożenia tego dokumentu. Według art. 50 u.p.p.m. o skutkach braku możliwości oraz niezachowania formy zawarcia małżeństwa rozstrzyga odpowiednio prawo ojczyste nupturienta lub prawo państwa, w którym jest ono zawierane.

Zakończenie. Przeprowadzona refleksja wskazuje na zdolność państwa do podejmowania aktywnych działań promażeńskich i prorodzinnych w celu stymulowania pożądaných procesów społecznych, także w czasie transformacji społeczno-humanitarnej wymuszonej wojną. Narzędziem, które służy władzom państwowym do wytyczania kierunków polityki państwa w obszarze kształtowania określonego modelu małżeństwa i rodziny, są instytucje prawa rodzinnego. Od czasów antycznych aż po współczesność państwo podejmowało działania na rzecz stabilizacji stosunków społecznych przez wspieranie monogamicznego związku

кobiety i mężczyzny jako jedynej prawnie dopuszczalnej postaci małżeństwa usankcjonowanej przez prawo, także dla cudzoziemców.

Państwo uznawało, że tylko małżeństwo rozumiane jako związek kobiety i mężczyzny jest w stanie tworzyć podstawę pod budowę rodziny, w której wychowują się dzieci pochodzące od obojga małżonków i w ten sposób przygotowują się do przyjmowania odpowiedzialnych ról społecznych w dorosłym życiu. Krótka analiza zawarcia małżeństwa przez cudzoziemca w Polsce w aktualnej perspektywie społeczno-humanitarnej prowadzi do wniosku, że obowiązujące rozwiązania sprzyjają tak ważnej społecznie instytucji jak małżeństwo i rodzina, aczkolwiek na pewno byłoby o wiele łatwiej cudzoziemcowi zawrzeć małżeństwo w Polsce, gdyby państwo jego pochodzenia należało do Unii Europejskiej.

Chwała Ukrainie!

УДК 316.77:364.786 (043.2)

Литвинська С. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови та культури
Національний авіаційний університет*

Кошетар У. П.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та культури
Національний авіаційний університет*

Сібрук А. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та культури
Національний авіаційний університет*

**РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ В
УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
(НА ПРИКЛАДІ ЦЕНТРУ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ
АТО ТА ООС «ЯРМІЗ»)**

У комунікативістиці комунікація (від лат. *communis* – спілкуюся з кимось) трактується як соціально-культурна взаємодія людей, соціальних груп, організацій, держав, регіонів, що відбувається за допомогою інформаційного зв'язку. Не можна обмежувати сутність комунікативного процесу лише обміном інформацією. Це потрібно розглядати як передавання інформаційного контенту під час соціально значимих індивідуальних, групових чи масових дій. Механізм такого процесу забезпечує мовне спілкування людей, транслює в